

ÜNİTE ÖZETİ

İLK TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ

Talas'tan Malazgirt'e • Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve Kültür

KPSS

YKS

MSÜ

TARİH VAKTİ

tarihvakti.com

Hazırlayan: Ramazan Yıldırım

Ekim 2026

TÜRKLERİN İSLAMİYET'E GEÇİŞİ VE KARAHANLILAR

TALAS SAVAŞI (751)

- Abbasiler ile Çin (Tang) arasında yapıldı; Karlukların Abbasiler tarafına geçmesiyle Müslümanlar kazandı.
- Türklerle Araplar arasındaki düşmanlık sona erdi; **Türklerin İslamiyet'e geçişi hızlandı.**
- Çin'in Orta Asya'daki ilerleyişi durdu; esir alınan Çinliler aracılığıyla **kâğıt yapımı** İslam dünyasına geçti.

KARAHANLILAR (840-1212)

- **İlk Müslüman Türk devleti.** Satuk Buğra Han İslamiyet'i kabul edip Abdülkerim adını aldı; Musa Han döneminde (960) İslamiyet resmî din oldu.
- 1042'de Doğu ve Batı Karahanlılar olarak ikiye ayrıldı. Batı Karahanlılar Büyük Selçuklu'ya bağlandı; devlet Harzemşahlar ve Karahıtaylar tarafından yıkıldı.
- **Türkçe resmî dil** olarak kullanıldı; Türk-İslam kültürünün ilk eserleri bu dönemde yazıldı.
- Ribat (kervansaray), cami ve medreseler yapıldı; Türk-İslam mimarisinin ilk örnekleri verildi.

Sınav notu: Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacib), **Divanü Lügati't-Türk** (Kaşgarlı Mahmud) ve **Atabetü'l-Hakayık** (Edib Ahmed Yükneki) Karahanlı dönemi eserleridir.

GAZNELİLER (963–1187)

- Samanoğulları komutanı **Alp Tigin** Gazne'de kurdu; Sebük Tigin döneminde güçlendi.
- **Gazneli Mahmud (998–1030)**: "Sultan" unvanını kullanan ilk Türk hükümdarı. Hindistan'a 17 sefer düzenledi; İslamiyet Hindistan'da yayıldı.
- Halifeye bağlılığını bildirerek İslam dünyasında meşruiyet kazandı.
- **Dandanakan Savaşı (1040)** ile Selçuklulara yenildi; devlet Hindistan'a çekildi ve 1187'de Gurlular tarafından yıkıldı.

KÜLTÜR

- Saray ve edebiyat dili Farsça oldu. **Firdevsi** Şehname'yi Gazneli Mahmud'a sundu.
- **Biruni** Gazneli sarayında çalıştı; Hindistan üzerine eserini yazdı.
- Gazne'de cami, medrese ve kütüphaneler kuruldu.

HARZEMŞAHLAR (1097–1231)

Büyük Selçuklu'ya bağlı valilik olarak doğdu, bağımsızlaştı. Moğol istilasına karşısında yıkıldı; Cemaleddin Harzemşah 1230'da **Yassıçemen**'de Anadolu Selçuklu ve Eyyubi ordusuna yenildi. Bu yenilgi, Anadolu ile Moğollar arasındaki engeli ortadan kaldırdı.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ (1040–1157)

- **Kuruluş:** Tuğrul ve Çağrı Beyler **Dandanakan**'da (1040) Gaznelileri yendi. İlk başkent Nişabur.
- **Pasinler (1048):** Türklerle Bizans arasındaki ilk savaş.
- **Bağdat Seferi (1055):** Tuğrul Bey Şii Büveyhoğullarının baskısına son verdi, Abbasi halifesini korudu; Türkler İslam dünyasının koruyucusu oldu.
- **Alparslan (1063–1072):** **Malazgirt** (26 Ağustos 1071) zaferiyle Anadolu'nun kapıları Türklere açıldı.
- **Melikşah (1072–1092):** En parlak dönem; vezir **Nizamülmülk**, Nizamiye medreseleri, Ömer Hayyam'ın Celali takvimi.
- **Yıkılış:** Taht kavgaları, Haçlı Seferleri ve Bâtınîler; Sultan Sencer'in **Katvan**'da (1141) Karahıtlara yenilmesi ve Oğuz isyanı. 1157'de Sencer'in ölümüyle dağıldı.

MISIR VE SURİYE'DE KURULAN TÜRK DEVLETLERİ

Devlet	Öne çıkanlar
Tolunoğulları 868–905	Ahmed bin Tolun kurdu; Mısır'da kurulan ilk Türk devleti . Halifeden bağımsız hareket etti.
İhşidiler 935–969	Muhammed bin Tuğç kurdu; Fatimîler yıktı.
Eyyubiler 1171–1252	Selahaddin Eyyubi; Hittin Savaşı (1187) ile Kudüs'ü Haçlılardan aldı.
Memlükler 1250–1517	Devlet-i Türkiyye; Ayn Calut (1260) ile Moğolları durdurdu, Haçlıları Suriye'den çıkardı. Ridaniye (1517) ile Osmanlı yıktı; halifelik Osmanlılara geçti.

ORTA ÇAĞ'DA KURULAN DİĞER TÜRK DEVLETLERİ

Devlet	Not
Moğol İmparatorluğu	Cengiz Han; Türk-Moğol boylarını birleştirdi, Harzemşahları yıktı
Timur İmparatorluğu	Ankara Savaşı (1402) ile Osmanlı'yı yendi; Fetret Devri başladı
Akkoyunlular	Otlukbeli (1473) ile Fatih'e yenildi
Karakoyunlular	Doğu Anadolu ve İran'da; Akkoyunlular yıktı
Babür İmparatorluğu	Hindistan'da, Babür Şah kurdu (1526)
Safeviler	İran'da Şah İsmail kurdu; Çaldıran (1514) ile Yavuz'a yenildi

ANADOLU'DA KURULAN İLK TÜRK BEYLİKLERİ

Beylik	Merkez	Not
Saltuklular	Erzurum	Malazgirt sonrası ilk beyliklerden; Erzurum Ulu Camii
Mengücekliler	Erzincan, Divriği	Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (UNESCO Dünya Mirası)
Danışmentliler	Sivas, Niksar, Tokat	Danışmentname destanı; Türkiye Selçuklu'ya katıldı
Artuklular	Hasankeyf, Mardin, Harput	En uzun yaşayan beylik; Malabadi Köprüsü, El-Cezeri
Çaka Beyliği	İzmir	Anadolu'da ilk Türk donanması
Dilmaçoğulları	Bitlis	Doğu Anadolu'da küçük beylik

Sınav notu: İlk beylikler Anadolu'nun Türkleşmesini hızlandırdı ve Türk-İslam mimarisinin ilk örneklerini verdi. Çaka Bey denizcilikle, Artuklular bilimle (El-Cezeri), Mengücekliler mimariyle öne çıkar.

KÜLTÜR VE MEDENİYET

DEVLET YÖNETİMİ

- Kut** anlayışı İslam'la birlikte "Allah tarafından verilen yetki" olarak yorumlandı. Ülke hanedanının ortak malı sayıldığı için taht kavgaları sürdü.
- Hükümdarlık alametleri:** hutbe okutmak, sikke bastırmak, tuğ, nevbet, çetr (saltanat şemsiyesi), taht, otağ, hil'at.
- Divan-ı Saltanat** devlet işlerini yürüttü; şehzadeler **atabey** gözetiminde **melik** unvanıyla eyaletlere gönderildi.
- İkta sistemi:** Toprak gelirinin asker beslemek karşılığında verilmesi; Nizamülmülk geliştirdi. **Gulam** sistemi ile saray askerleri yetiştirildi.

BİLİM İNSANLARI

İsim	Alan
Farabi	Felsefe; "Muallim-i Sani" (İkinci Öğretmen)
İbn-i Sina	Tıp; El-Kanun fi't-Tıb Avrupa'da yüzyıllarca okutuldu
Biruni	Astronomi, matematik, coğrafya
Gazali	Felsefe ve kelam; Nizamiye Medresesi müderrisi
Zekeriya er-Razi	Tıp ve kimya
Fezari	İslam dünyasında ilk usturlabı yapan bilgin

İLK TÜRK-İSLAM YAZILI ESERLERİ

Eser	Yazar	Özellik
Kutadgu Bilig	Yusuf Has Hacib	İlk Türk-İslam eseri; siyasetname
Divanü Lügati't-Türk	Kaşgarlı Mahmud	Araplara Türkçe öğretmek için; ilk Türk dünyası haritası
Atabetü'l-Hakayık	Edib Ahmed Yükneki	Ahlak öğütleri
Divan-ı Hikmet	Ahmed Yesevî	Tasavvufi şiirler
Siyasetname	Nizamülmülk	Devlet yönetimi üzerine

KRONOLOJİ

Tarih	Olay
751	Talas Savaşı
840	Karahanlılar
868	Tolunoğulları (Mısır)
935	İhşidiler
960	Karahanlılarda İslam resmî din
963	Gazneliler
998-1030	Gazneli Mahmud
1040	Dandanakan; Büyük Selçuklu Devleti
1042	Karahanlılar ikiye ayrıldı
1048	Pasinler Savaşı
1055	Tuğrul Bey Bağdat'ta
1069-1077	Kutadgu Bilig ve Divanü Lügati't-Türk
26 Ağustos 1071	Malazgirt Savaşı
1072-1092	Melikşah ve Nizamülmülk dönemi
1075	Türkiye Selçuklu Devleti (İznik)
1096	I. Haçlı Seferi
1141	Katvan Savaşı
1157	Sultan Sencer'in ölümü, Büyük Selçuklu'nun dağılması
1171	Eyyubiler
1187	Hittin; Kudüs'ün alınması
1230	Yassıçemen Savaşı
1250	Memlükler
1260	Ayn Calut Savaşı
1402	Ankara Savaşı (Timur-Osmanlı)
1517	Memlüklerin yıkılışı, halifeliğin Osmanlılara geçişi

SINAVDA EN ÇOK ÇIKAN 10 BİLGİ

- 1. Talas (751):** Türklerin İslamiyet'e geçişini hızlandırdı; kâğıt İslam dünyasına geçti.
- 2. Karahanlılar:** İlk Müslüman Türk devleti; Türkçe resmî dil oldu.
- 3. Gazneli Mahmud:** "Sultan" unvanını kullanan ilk Türk hükümdarı; Hindistan'a 17 sefer.
- 4. Dandanakan (1040):** Büyük Selçuklu Devleti kuruldu.
- 5. Pasinler (1048):** Türk-Bizans arasındaki ilk savaş.
- 6. 1055 Bağdat Seferi:** Selçuklular halifeliği korudu, İslam dünyasının liderliğini üstlendi.
- 7. Malazgirt (1071):** Anadolu'nun kapıları Türklere açıldı.
- 8. Nizamiye medreseleri ve ikta sistemi** Melikşah döneminde Nizamülmülk'ün eseridir.
- 9. Tolunoğulları** Mısır'da kurulan ilk Türk devletidir; **Memlükler** Ayn Calut'ta Moğolları durdurdu.
- 10. Kutadgu Bilig** ilk Türk-İslam eseri; **Divanü Lügati't-Türk** Araplara Türkçe öğretmek için yazıldı.

KAYNAKÇA

MEB Tarih ders kitapları · TDV İslâm Ansiklopedisi (Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Memlükler maddeleri) · Türk Tarih Kurumu yayınları · ÖSYM KPSS çıkmış sorular · Tarih Vakti konu anlatımları (tarihvakti.com/ilk-turk-islam-devletleri)

Konu anlatımlarının tamamı, harita ve çıkmış sorularla: tarihvakti.com/ilk-turk-islam-devletleri